

zgodovino Maribora je morda pomembnejša predstavitev rezultatov izkopavanj na lokaciji starega gradu (Gornji Maribor - danes Piramida), pod okriljem katerega se je razvilo srednjeveško mesto. Izsledki izkopavanj so zanimivi, ker so se poleg pričakovanih visoko srednjeveških ostankov, pokazali tudi ostanki poznoantične utrdbe (ni pa jasno iz katerega obdobja pozne antike) in material, ki nakazuje možnost, da so lokacijo začeli naseljevati že na koncu 10. stoletja in ne šele v 11. stoletju, kot se je doslej mislilo.

Šesti članek je spleten iz rezultatov arheoloških in zgodovinskih raziskav. Ponuja živo sliko razvoja Ptuja in tega južnega dela meje med Madžarskim kraljestvom in Svetim rimskim cesarstvom nemške narodnosti v obdobju od konca madžarskih vpadov do 13. stoletja. Med mnogimi zanimivimi ugotovitvami, ki so v članku naj omenim samo datiranje parcelacije mestnega areala. Poznejša obdobja so že bolje poznana iz zgodovinskih virov in zato tu manj obdelana. Predstavljen je le material iz odpadne jame v mestu, ki je bila v rabi od visokega srednjega veka do 17. stoletja.

V sedmem članku so na kratko predstavljena Ormoška najdišča s srednjeveškim materialom in izbor materiala.

Zadnji, osmi sestavek je objava izkopavanj in predstavitev kovačnice ter talilnice iz poznega 15. stoletja pod gradom Grad na Goričkem. Objekt je eden redkih srednjeveških metalurških obratov (in obrtniških obratov nasploh) na Slovenskem, ki je bil skoraj v celoti izkopen in objavljen.

Ob slovenskem besedilu je nemški ali italijanski prevod.

Ivan Marija HROVATIN

Paola Korošec: *Prispevek k izpovednosti velikega moškega zlatega prstana z grajske nekropole v Ptujju.* Razprave Filozofske fakultete. Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana 1997. ISBN 86-7207-091-7. 56 strani, 2 sliki, 8 tabel.

Avtorica obravnava ženski grob številka 355 iz velikomoravske faze nekropole na Ptujskem gradu, ki sodi v čas med sr. 9. - 2. pol. 10. stoletja. Grob izstopa zaradi svojega bogatega inventarja, sestavljenega iz dveh parov zlatih in srebrnih uhanov, zlatega in srebrnega prstana in dveh gumbov. Izpostavljen je zlati prstan, ki naj bi bil glede na velikost in obliko delan za moško roko ter po obliki in izdelavi ne spada v tipični kulturni krog moškega grobnega inventarja te dobe. Paola Korošec si je postavila cilj ugotoviti kraj nastanka prstana, njegovo vlogo in pomen. Primerjala ga je s prstanom iz krste srbskega vladarja Stefana Prvočenanega iz samostana Studenice.

Ptujski prstan ima analogije v dvornem nakitu in kot simbol oblasti predstavlja pripadnost osebe posvetni in cerkveni hierarhiji. Glede na razprostranjenost analogij (Studenice, Zalavar, Trilje, otok Warde pri Oldenburgu) avtorica domneva, da je bil izdelan v delavnici v Zalavarju, takratnem središču političnega in cerkvenega življenja, ali pa v Starem Mestu.

Paola Korošec nato ugotavlja, da v grobnih inventarjih moravskega visokega plemstva, katerega članu bi lahko pripisali obravnavani prstan, podobnih ni najti. Ker so prstane te vrste nosili visoki cerkveni dostojanstveniki, škofje, kar je izpričano tudi v pisnih virih, domneva, da bi lahko pripisali ptujski prstan nadškofu Metodu, studeniškega pa njegovemu učencu Klimentu ali nasledniku Gorazdu.

Glede na tesne stike, ki naj bi obstajali med nadškofom Metodom in panonskim knezom Kocljem, avtorica domneva, da bi v grobu z obravnavanim prstanom utegnili biti pokopana žena kneza Koclja, ki je nosila prstan nadškofa Metoda, katerega je lahko dobila v varovanje od moža ali samega Metoda.

Besedilo je v slovenskem in angleškem jeziku.

Tina MILAVEC

Borut Križ: *Novo mesto IV. Kapiteljska njiva, gomila II in gomila III.* Carniola Archaeologica 4, Dolenjski muzej, Novo mesto 1997. ISBN 961-90219-0. 86 str., 75 tab., 5 pril. in številne fotografije.

Borut Križ: *Novo mesto V. Kapiteljska njiva, gomila IV in gomila V.* Carniola Archaeologica 5, Dolenjski muzej, Novo mesto 2000. 84 str., 47 tab., 2 pril. in številne fotografije.

Novo mesto, današnja metlopola Dolenjske, skriva pod svojimi temelji znamenite stare kulture. Zanimivo je, da zanje dolgo nismo vedeli. Raziskovalna mrzlica, ki je v zadnjih desetletjih devetnajstega stoletja zajela tedanjo Kranjsko in ki je spravila na svetlo na tisoče starih grobov, Novega mesta ni bistveno prizadela. V mestu so pri gradnji poslopja za okrajno glavarstvo sicer naleteli na rimske grobove, vendar pa se te najdbe nikakor niso mogle meriti z bogastvom, ki je prihajalo na dan v Petovionii, Emoni ali Neviodunu. Podobno lahko rečemo za izkopavanje dveh halštatskih gomil, ki so jih na Kapiteljski njivi že leta 1894 družno raziskali Rudolf Hoernes, Franz Brattina in Jernej Pečnik. Gradivo je namreč romalo v Naravoslovni dvorni muzej na Dunaj, zato ga dolgo časa niso poznali ne ljubitelji arheologije, ne strokovnjaki.

Kakšna je bila vloga Novega mesta v prazgodovini, je postalo bolj ali manj jasno šele leta 1939, ko so v Kandiji, torej na desnem bregu Krke, pri gradnji telovadišča naleteli na grob halštatskega veljaka, ki je bil pokopan v imenitni bojni opravi, v katero je sodil tudi bronast oklep. Grob je ležal v sploščeni gomili, ki na površini ni bila več vidna. Izkopavanje seveda ni bilo načrtno in le prisebnosti profesorja Janka Jarca se imamo zahvaliti, da je bila dragocena najdba rešena uničenja.

Le dobri dve leti po najdbi oklepa so v Kandiji skoraj na istem mestu znova zadeli na bogat grob, v katerem je ležal med drugim tudi uvožen etruščanski daritveni trinožnik. Ta najdba je dokončno potrdila domnevo, da je moralo biti Novo mesto v železni dobi pomembno gospodarsko, kulturno in politično središče. Treba je bilo le še počakati na pravi čas in primerne strokovnjake, ki bi dragocene najdbe iztrgal zemlji in jih spravil v muzejske vitrine.

Trenutek je napačil po vojni, ko se je pričelo mesto nezadržno širiti, nove gradnje pa so pričele resno ogrožati prazgodovinska in rimska grobišča. Danes lahko rečemo, da je bilo srečno naključje tudi v tem, da je prišel v Novo mesto službovat Tone Knez. Kot kustos Dolenjskega muzeja je kopal na Mestnih, Kapiteljskih in Znančevih njivah, v Bršljinu, in Beletovem vrtu, skratka povsod tam, kjer so ob novih gradnjah prihajale na dan arheološke najdbe. Novo mesto se lahko danes ponaša z eno najbogatejših arheoloških zbirk v tem delu Evrope, ilustracije najdb iz tamkajšnjih gomil pa so pogosto uvrščene v najbolj ugledne pregledne evropske prazgodovine.

Kako je izgledalo Novo mesto v prazgodovini, razmeroma dobro vemo. Proti koncu pozne bronaste dobe, torej v 9. in 8. stoletju pr. Kr. so si takratni prebivalci postavili svoje domove na razgledni vzpetini, ki nosi ledinsko ime Marof. Njihovo naselje sicer še ni bilo sistematično raziskano, manjše sondiranje na severnem koncu gradišča pa je pokazalo, da očitno ni bilo utrjeno s kamnitim obzidjem. Naselju na Marofu je pripadalo obsežno grobišče na bližnji Kapiteljski in na Mestnih njivah, kjer so arheologi doslej našli več sto žarnih grobov.

Žal so bile raziskave na Marofu preskromne, da bi lahko z zanesljivostjo trdili, da je bilo naselje obljudeno tudi v železni dobi. Skromne površinske najdbe namreč ne dovoljujejo zanesljivih zaključkov, saj ne gre zavreči možnosti, da so v tem času prebivalci naselje prestavili na odlično zavarovani okljuk, na katerem danes stoji mesto. Da te možnosti ne gre povsem zavreči, govori namreč dejstvo, da so nedavno našli naselbinske plasti iz mlajše železne dobe tudi na vzpetini, na kateri stoji kapiteljska cerkev.

Če že ne vemo, kako je takrat izgledalo naselje, pa odlično

poznamo nekropole. V Novem mestu jih je bilo več, največja se je širila prav na Kapiteljski njivi.

Z zaščitnimi izkopavanji na tem območju je pričel T. Knez, ki je raziskal eno gomilo (glej T. Knez, Novo mesto III. Knežja gomila, Kapiteljska njiva. Carniola Archaeologica 3, 1993). Po njegovi smrti je delo nadaljeval B. Križ. Ker gomile zaradi oranja niso bile več vidne, hkrati pa so na istem območju našli tudi latensko plano grobišče in grobove iz pozne bronaste dobe, se je odločil za izkop celotnega areala. Tako so doslej na Kapiteljski njivi raziskali šestnajst halštatskih gomil, več deset bronastodobnih in čez 700 latenskih grobov, kar uvršča Novo mesto med največja prazgodovinska najdišča, kar jih poznamo v jugovzhodnih Alpah.

Ob tem se mi zdi potrebno poudariti, da je imelo to veliko delo, ki še vedno ni končano, ves čas značaj zaščitnega izkopavanja. To omenjam predvsem zaradi tega, ker lahko v zadnjem zvezku *Enciklopedije Slovenije* preberemo med drugim tudi geslo avtorja Bojana Djuriča "Zaščitna izkopavanja" v katerem pa ni najti o Novem mestu niti besedice. Omenjeno geslo je značilen primer pisanja brez prisotnosti zgodovinskega spomina, kar je seveda za leksikalne publikacije nesprejemljivo. V njem so namreč detajlno našteje zaščitno izkopane lokacije ob slovenskem avtocestnem križu (po letu 1991), medtem ko avtor več kot polstoletna zaščitna prizadevanja starejše generacije slovenskih arheologov odpravi v enem samem stavku. Drznem si trditi, da so na primer raziskave Kneza in Križa v Novem mestu, izkopavanja Perčeve in Tomaničeve v Ormožu, pa Guština v Brežicah, Pahiča v Pobrežju, Puša v Ljubljani in nenazadnje Svovljška v Tolminu, Kobaridu in na Mostu na Soči za slovensko, da ne rečem evropsko prazgodovinsko arheologijo, vsaj tako pomembna, kot so izkopavanja na avtocestnem križu. Vsako zase predstavlja viden dosežek, za nekatera med njimi pa bi lahko mirne duše rekli, da so povzročila tektonske premike o vedenju naše prazgodovine.

Pa se rajši vrnimo v Novo mesto in k obema katalogoma. Križ ju je zasnoval po ustaljenem konceptu, saj je vsebino razvrstil na podoben način, kot je to pred njim storil T. Knez. Po predgovoru in uvodu je najprej predstavil Novo mesto, nato Kapiteljsko njivo in način izkopavanja. Nadaljnja poglavja so posvečena detajlni predstavitvi gomil, grobnim pridatkom (orožje, nakit, lončenina, predmeti okrašeni v situlskem stilu) in bogatejšim grobovom. Sledi poglavje z relevantno literaturo in nato še katalog z opisi grobov in gradiva.

V obeh knjigah je torej objavljeno gradivo, česar smo lahko le veseli, saj so postali na ta način rezultati izkopavanj dostopni za interviranim strokovnjakom. Vendar pa moramo omeniti, da sta obe publikaciji tudi bogato opremljeni, kar daje slutiti, da je imel avtor pred očmi še ostalo bralstvo. To lahko sklepamo tudi iz vsebine nekaterih poglavij, ki so napisana dokaj poljudno in strokovnjaku ne prinašajo bistvenih novosti. Rekel sem že, da je tak koncept zbirke *Carniola Archaeologica* postavil T. Knez. Ali sta bili na ta način res ubiti dve muhi na en mah, pa je drugo vprašanje. Sam namreč zagovarjam koncept ločenih izdaj.

Knjiga za ljubitelje arheologije naj bo napisana poljudno in je lahko bogato ilustrirana. Vanjo ne sodijo strokovna poglavja, ki jih laik itak ne razume in ki so takemu delu zanesljivo odveč. Na drugi strani pa seveda znastvene ali strokovne knjige ne smemo obremenjevati s stvarmi, ki jih obvlada že vsak študent arheologije. Vprašanje je tudi, kako dolgo si bomo v strokovnih arheoloških publikacijah še lahko privoščili celostranske fotografije gradiva in raznih vedut, ki so seveda paša za oči, s strokovnega stališča pa prinašajo bolj malo uporabnih informacij.

S temi pomisleki, ki sem jih že pred leti nanizal ob izidu prvega zvezka novomeških katalogov, seveda ne želim zmanjševati pomena obeh Križevih knjig. Nasprotno, dajem jih v premislek, kako bi se dalo v prihodnje izboljšati kvaliteto naših publikacij. Na nekaj pomanjkljivosti pa bi v obeh katalogih vendarle

rad opozoril. Tičejo se predvsem slikovnega gradiva. Tako na primer v prvem zvezku manjkajo ob tlorisih grobov smeri neba, zato jih ni mogoče vpeti v prostor. Preveč shematični so tudi tlorisi gomil. V njih namreč niso navedene globine grobov, s čemer je onemogočeno ugotavljanje stratigrafskih odnosov in s tem tudi redosleda pokopov. V načrtih niso zabeležene sporadične najdbe. Te pomanjkljivosti bi kazalo v prihodnje odpraviti.

Naj zaključim. Borut Križ je vsekakor arheolog, ki ve, kaj hoče. Ker redno spremljam njegova izkopavanja, lahko rečem, da so vzorna in metodološko dognano izpeljana. Uspešne in odlično obiskane so bile tudi njegove velike razstave o Novem mestu v pozni bronasti ter starejši in mlajši železni dobi. Za vsako je napisal razstavniki katalog, ob tem pa je pripravil še temeljno objavo štirih gomil s Kapiteljske njive. Dobro bi bilo, če bi ga posnemali tudi drugi slovenski arheologi.

Janez DULAR

Od antičnega vrča do majolike. Katalog razstave / Vom antiken Krug bis Majolka. Ausstellungskatalog. Dolenjski muzej, Novo mesto 1996. ISBN 961-90219-2-4. 172 str., ilustr.

Namen razstave je bil predstavitev lončarstva na Šentjernejskem polju s posebnim poudarkom na 19. in 20. stoletju. V katalogu so štirje sestavki, v katerih je predstavljen predvsem material iz različnih obdobjih lončarstva na tem prostoru.

V prvem najobširnejšem delu je predstavljeno lončarstvo v 19. in 20. stoletju. Na začetku so predstavljeni ljudje, ki so se preživljali s to obrtjo in tisti, ki jo opravljajo še danes. Sledi predstavitev znanja teh ljudi; od kopanja glin, tehnik izdelovanja posode in okrasa, vse do prodaje izdelkov na trgih. Podan je tudi opis in razlaga načina uporabe posameznih predmetov, nato pa sam katalog eksponatov. (Ob tekstu so vedno tudi risbe ali slike.)

V drugem delu je na kratko predstavljena proizvodnja keramike na tem območju od predrimskega v zrelo obdobje rimske zasedbe. Na podlagi izbora arheološkega materiala iz različnih najdišč je predstavljena antična keramika na Dolenjskem, za katero so značilni predvsem izdelki domačih delavnic, ki večkrat posnemajo oblike tujih izdelkov.

V tretjem delu je predstavljena tipološka in kronološka razdelitev keramičnega posodja, ki jo je razvila Vida Stare na podlagi materiala z izkopavanj v opuščnem srednjeveškem mestu na Šentjernejskem polju Otok pri Dobravi-Gutenwerth, ki je nastalo, se razvilo in izginilo v obdobju od 10. do 15. stoletja.

Četrty in zadnji sestavek je poročilo izkopavanj v neposredni bližini kartuzije Pleterje, kjer sta bili dokumentirani dve poselitveni fazi in nad njima še odpadni material, ki je bil domnevno zavrnjen po obnovitvenih delih, med 16. in 17. stoletjem.

Ob slovenskem je tudi tekst v nemščini. Članke dopolnjuje veliko slikovnega gradiva, tabele in sheme.

Ivan Marija HROVATIN

Pozdravljeni, prednamci! Ljubljana od prazgodovine do srednjega veka / Ancestral encounters. Ljubljana from Prehistory to the Middle Ages. Dirjec Božena et al. (ur.). Cankarjev dom, Mestni muzej Ljubljana, Ljubljana 1996. ISBN 961-90351-1-9. 118 str.

Knjiga Pozdravljeni, prednamci! je nastala kot spremna publikacija arheološko-zgodovinske razstave, katere namen je bil predstaviti nastanek Ljubljane in zgodovino poselitve Ljubljanske kotline od paleolitika do prve omembe imena